

tionem voventis. In dicto autem casu non est illa sufficiens causa, ut talis materia non sit apta ad obligationem voti, ut patet ex dictis, quia ille ingressus non est prohibitus propter solam illam causam; neque etiam est talis illa circumstantia, ut per se excludat materiam illam ab intentione voventis, quia ordinarie non solent suscipere homines curam fratrum suorum cum tanto onere et detrimento suo ultra id quod ex præcepto naturali tenentur. Et ideo nisi aliunde constiterit satis probabili conjectura non fuisse intentionem voventis obligari pro illo casu, non posse credo auctoritate propria voti observationem prætermittere.

CAPUT VII.

UTRUM QUI DEBITIS ONERATUS EST, VEL OBNOXIUS RATIONIBUS REDDENDIS, AUT DELICTORUM PŒNIS, POSSIT LICITE RELIGIONEM INGRESSE.

1. *Prima, et communis assertio: ingrediens religionem tenetur, si habeat, prius solvere debita incerta.* — Potest quæstio hæc tractari secundum commune et ordinarium jus, vel secundum speciale editum a Sixto V, in quodam Motu proprio de hac re. Prius ergo tractabitur priori modo prout a Doctoribus tractata est. Deinde adjungemus ea, quæ specialiter a Sixto sunt addita. Duplicia igitur debita distinguenda sunt: quædam incerta, quæ nulli certæ personæ sunt restituenda, de quibus nulla est controversia inter auctores; quia omnes docent hæc non impedire ingressum religionis. Nam si homo habeat unde his debitis satisfaciatur, et illa bona simul cum persona tribuat religioni, satis superque restituit, quia in opus satis pium illa bona expendit. Quod si nolit ea religioni donare, tenetur sine dubio in pauperes vel alios pios usus expendere totam quantitatem honorum, quam incertis creditoribus debet, quia, cum possit, non est cur excusetur. Neque enim huic debito satisfacit per ingressum religionis, seu per traditionem suæ personæ, quam religioni facit, quia sunt bona diversarum rationum, et prius debitum reale est, quod per bona ejusdem ordinis solvendum est. Posset autem illud habere locum, quando illud debitum esset tantum ex alio priori voto; nam si quis vovisset dare centum in eleemosynam, et postea vellet ingredi religionem, posset non dare illam eleemosynam, sed parentibus bona relinquere, si tamen id faceret per modum

commutationis, quia, ut supra dixi, votum reale potest in personale commutari. Unde hoc non solum verum habet, quando votum prius non determinabat certam personam, vel locum, sed etiam si factum fuerit certo hospitali aut monasterio, etc. Neque oportet ut bullam compositionis accipiat, quod significavit Palac., dict. d. 38, disp. 1, conc. 7, quia ubi non est obligatio, non est necessaria compositio; facta autem commutatione nulla relinquitur obligatio. Et ratio a priori est, quia per prius votum nullum acquisitum est jus hospitali, etc., ut supra notavimus, et videri potest Palud., dict. d. 38, q. 4, art. 2. At vero, si talis persona sit impotens ad restituendum, excusatur, et consequenter potest libere ingredi religionem, nec tenetur prius quærere aut lucrari unde restituat, imo nec per breve tempus expectare, etiamsi certo speret intra illud habiturum unde solvat, quia cum nulli certæ personæ restitutio sit facienda, non multum interest creditoribus, etiamsi omittatur propter præsentem impotentiam; nam si ex piis eleemosynis aliquod spirituale commodum posset in eo redundare, hoc potest facile per orationes, et alia religionis opera supplere; unde cum alias in præsentem nulla sint bona, quæ actu sint obnoxia illi obligationi, non est cur obligetur debitor ad expectanda alia bona cum dilatione religionis.

2. *Secunda assertio: si debitum est certum, et persona sit simpliciter impotens ad solvendum, potest statim ingredi religionem; si tamen habeat spem proximam solvendi, tenetur expectare ut prius solvat.* — Aliud est debitum certum, quod constat prius esse solvendum, si facultas adsit. Difficultas vero est, quando persona est impotens ad solvendum. Et tunc si sit impotens simpliciter, seu in re et in spe, quia nec in præsentem habet unde restituat, nec sperat habere, quia et ignorat artem qua id lucretur, et si quid comparare sperat, toto illo indiget ad sui sustentationem, et in illo casu etiam est certum posse statim ingredi religionem, quia perinde est excusatus a solutione debiti, ac si nihil deberet, neque ullam injuriam facit creditoribus ingrediendo; quia inanis est actio creditoris, quam inopia debitoris excludit. Ait vero Supplem. Gabrielis, in 4, d. 38, q. 2, art. 3, concl. 3, in eo casu petendam esse a iudice facultatem. Sed id non est necessarium, quia nullum est jus quod ad id obliget; satis ergo est, si quæ habuerit bona, creditoribus relinquere; et si aliquod

posset sequi scandalum, illud tollere, procurando ut tam publice constet de sua impotentia, quam constet de debito. E contrario vero, licet homo actu non habeat unde solvat, si tamen habet in spe proxima, tenetur expectare aliquantulum temporis, ut prius debitum solvat, quam religionem ingrediatur, ut si sperat ex fructibus beneficii vel hæreditatis intra annum solvere. Ratio est, quia nemo potest ingredi religionem cum injuria tertii, neque transgredi naturale præceptum propter faciendum opus consilii, ut in superiori capite dictum est; sed in eo casu injuria fieret creditori, et naturale præceptum justitiæ obligaret ad solvendum illi debitum; ergo. Nec dici potest hanc obligationem cessasse propter præsentem impotentiam, quia illa non est impotentia simpliciter, sed secundum quid. Nam cum præceptum illud affirmativum sit quatenus ad actum oppositum obligat, negativum autem quatenus obligat ad non retinendam rem alienam, priori ratione obligat ad restituendum tempore congruo, quando præsens commodum non est; posteriori autem ratione obligat, ut non se reddat impotentem ad restituendum, ut fieret per ingressum religionis. Nam revera in eo casu non poterat antea dici moraliter impotens, quia quod brevi tempore certo speratur, quasi præsens moraliter reputatur; neque illa mora seu detentio est nocendum aut gravamen magis momenti, secundum moralem æstimationem, ut ob eam rem excusetur quis a debita justitia alteri persolvenda; atque hoc magis constabit ex sequenti puncto.

3. *Difficultas est quando debitor per longum tempus potest solvere.* — *Prima opinio docet non posse tunc licite ingredi religionem.* — Controversia ergo est, quando debitor licet actu et in spe proxima impotens sit, sperat autem diuturno labore et industria, vel alia via paulatim solvere per longum tempus, an teneatur differre ingressum religionis donec plene solvat. In qua re, prima sententia est non posse hujusmodi debitorem tuta conscientia ingredi religionem, sed peccare contra justitiam; ita sentit Medina, C. de Restitut., q. 3, causa 8, citans Gerson., 2 p., alfab. 39, litt. X et Y, qui dicit multos Doctores Parisienses huic sententiæ subscripsisse; tenet etiam Major, in 4, d. 38, quæst. 2, circa finem; idem tenet Navar., in comment. 1, de Regul., numero septimo, et comment. 2, numero 42; et idem sentit Cordub., in Summ., q. 182, quamvis non omnino dictis auctoribus consentiat.

Fundamentum hujus sententiæ est illud idem quod de obligatione ad parentes tractatum est; nam principium ibi sumptum, quod propter opus consilii non est omittendum opus præcepti, generale est, et non arctatur ad solam materiam seu obligationem pietatis, ut per se constat; fundatur enim in ipsa generali necessitate præcepti divini et naturalis, in quo ordine præceptum justitiæ magnam habet vim, quale est illud quod debitor in hoc casu tenetur. Nam tenetur ex justitia solvere; ergo et uti mediis moraliter necessariis et convenientibus ad solvendum; ergo et laborare, et honesto modo lucrari ut solvat; ergo, per se loquendo, et non existente statu religionis, tenetur non se reddere inhabilem ad solvendum, nec se obligare ad aliquid quod talem solutionem, vel media ad illam convenientia impediatur; ergo non licet etiam intuitu religionis debitorem suo jure vel justa spe privare; quia bonum illud, quod religio præter cætera habet, licet majus sit, non est tamen necessarium, neque placet Deo cum injuria tertii; nec licet alicui cum aliena injuria vel nocimento locupletari, ut dicitur in c. *Suam*, de Pœnis. Confirmatur primo, quia perinde est retinere aliena invito domino, et ea furari; sed nunquam licet aliena rapere propter aliud opus bonum faciendum; ergo. Secundo confirmatur, quia ob hanc causam non licet conjugi ingredi religionem juxta naturalem obligationem quam habet; idemque est de servo, et similibus; et specialiter urget Navar., c. *Commisum*, de Sponsalib., ubi dicitur eum, qui sub juramento promiserat ducere aliquam, si velit ingredi religionem, prius debere implere promissum, et postea ingredi.

4. *Eadem opinio tenet tale debitum non extingui per professionem.* — Quia vero auctores hujus opinionis fatentur, quod necessarium est, professionem esse validam, si ab hujusmodi debitore ante debitam solutionem injuste fiat, ideo consequenter dicunt in eo casu non extingui obligationem per talem professionem, sed teneri hunc debitorem ad procurandum, vel lucrandum in religione unde solvat, petita a prælato licentia, quam ipse in eo casu dare tenebitur; quod si intra religionem hoc non possit, speret autem fore ut possit, si ad tempus religionem egrediatur, etiam ad hoc teneri, si absque scandalo possit, et de licentia prælati, nam sine illa non debet id facere, sed tunc excusabitur propter impotentiam, quamvis ipse superior non ma-

neat in conscientia tutus. Verumtamen de hoc secundo puncto dicemus late infra agendo de professione, et de simili obligatione filiorum ad parentes; nam eadem esset ratio de utroque puncto, supposito in præsentis opinione recitata.

5. *Secunda opinio docet, si debitum est reale, satisfacere debitorem, si reddat quantum potest, cedendo suis bonis in favorem creditoris. — Si vero sit personale, non potest ingredi, nisi prius solvat.* — Nihilominus est secunda opinio, quæ distinguit duplex debitum: unum reale, aliud personale, quo persona ipsa obligata est ad aliquid certum agendum vel reddendum. De priori ait hæc opinio, satisfacere debitorem, si reddat quantum potest, cedendo bonis suis in favorem creditoris, et ideo si hoc faciat, posse tuta conscientia ingredi religionem, ita ut nulla obligatione solvendi talis debiti amplius teneatur. In posteriori autem casu non posset ingredi, nisi prius solvat debita. Hæc est D. Thomæ sententia, 2. 2, quæst. 189, art. 6, ad 3. Quamvis enim Navar. et nonnulli alii conentur D. Thom. adducere in contrariam sententiam, re tamen vera hæc est ejus opinio, ut constat facile tam ex distinctione, quam ex ratione ejusdem. Et ita intellexit et sequitur Palud., in 4, dist. 38, q. 3; et Sylvest., verbo *Religio*, 2, q. 4, ubi citat pro hac sententia Archidiaconum, Uldarium, et Summam confessorum; citat etiam Raymundum, qui eandem sententiam tenuit cum aliqua limitatione, nimirum, quod si post ingressum talis personæ, et professionem, religio ratione illius aliqua bona acquirat per donationem, successionem, vel testamentum, tenebitur ex illis debitum solvere, quantum illa suffecerint; ipse tamen non putat limitationem hanc esse necessariam. Pro eadem sententia refert Navar. Innocentium et communem sententiam in rubrica, et in c. 1 de Obligatis ad ratiocin. Fundamentum D. Thomæ est, quia propter pecuniam secundum jura civilia persona liberi hominis non obligatur, sed solum res, quia persona liberi hominis superat omnem pecuniæ æstimationem; ergo exhibendo omnes res suas ad debiti satisfactionem, liber manet ut de se possit disponere, atque adeo religionem ingredi. Ex qua ratione constat D. Thomam in ea parte non tantum loqui de debito incerto, quia illud principium absolute de debito pecuniæ (quod nos vocavimus pure reale) ab eo assumitur. Item constat non loqui tantum de illo qui lucrari non potest ad

solvendum debitum, ut alii interpretantur. Sed non recte, tum quia expresse dicit, exhibendo res suas, non teneri manere in seculo, ut procuret unde debitum solvat; supponit ergo aliquam spem et potestatem acquirendi, alias non oporteret illum specialiter excusare; tum etiam quia D. Thomas non fundatur in impotentia simpliciter, qualis esset in eo casu; sed fundatur in carentia personalis obligationis.

6. *Evertitur fundamentum contrariæ opinionis.* — Atque ita ex hoc principio ruit fundamentum contrariæ sententiæ, quatenus contra hanc partem procedit; negatur enim quod in tali homine, postquam res suas omnes, quantum potuit, ad solvendum exhibuit, maneat aliqua obligatio naturalis, quæ per ingressum religionis violetur; sed potius, quia nulla talis obligatio manet, libere potest religionem ingredi; quod autem non maneat, probatum est, quia obligatio pure realis non adhæret personæ, sed rebus, et ideo exhibitis rebus, libera manet persona; alias si obnoxia maneret ad lucrandum, et quærendum unde solveret, eo ipso maneret ex parte privata libertate sua; imo cogi posset ad serviendum creditori, si illo modo, et non alio potest debitum solvere; quod tamen non ita est, quia persona libera non obligatur cum tanto onere ex debito reali, seu pecuniario. Unde fit ut in eo casu non solum religionis causa, sed etiam simpliciter et absolute, quia jam fecit quod tenebatur, posset de sua persona libere disponere, exercendo, verbi gratia, munus honorificum, potius quam lucrativum, et sic de aliis. Cum autem in hac parte cum S. Thoma dicitur satisfacere hunc debitorem cedendo bonis suis, non est intelligendum de cessione legali, id est, cum quibusdam cæremoniis jure civili introductis, quæ non fiunt sine infamia et dedecore, et ad forum conscientiæ nihil pertinent; sed intelligitur de largitione omnium bonorum, quantum moraliter potest secundum rectam rationem; per hoc enim satisfacere videtur suæ obligationi in conscientia.

7. *Probatum conclusio quoad debita personalia.* — Altera pars de debitis personalibus videtur mihi significari a D. Thoma, cum ait: *Ille qui est obligatus ad aliquid certum, non potest illud prætermittere, facultate existente;* ibi enim clare loquitur de obligatione personali. Item, id declarat exemplum, quod statim subdit, scilicet eum, qui reddendis rationibus obnoxius est, teneri prius huic debito

satisfacere, quam religionem ingrediatur, juxta cap. 4 de Obligatis ad rat., cum communi, et gloss. ibidem. Nam hujus ratio non videtur esse alia, nisi quia illud debitum est personale. Unde cum D. Thom. subdit idem esse in quolibet debito certo, non videtur per debitum certum intelligere illud, quod debetur certæ personæ, etiamsi reale tantum sit, nam, licet sit verum tale debitum prius esse solvendum, si facultas adsit, idem tamen dici posset de debito incerto, ut in principio declaravimus; intelligit ergo id quod non tantum est debitum pecuniæ (de hoc enim postea loquitur), sed quod est alicujus certæ obligationis personalis. Fundamentum autem hujus partis est illud idem quo prior sententia nitebatur, addendo hic cessare principium, quo fundata est prior pars hujus sententiæ; nam, licet ex debito pecuniæ non obligetur persona libera, ex directa personali obligatione obligari potest; ergo non licet hac obligatione prætermittenda religionem ingredi, juxta latius dicta superiori sectione, et in fundamento præcedentis opinionis.

8. *Instantia allata solvitur.* — Dices hoc ad summum procedere in illo, qui potest prius implere hujusmodi debitum, in quo sensu locutus est aperte D. Thomas, ut patet ex illis verbis: *Non licet prætermittere hoc debitum facultate existente.* Nos autem loquimur in eo, qui in præsentis non potest implere obligationem suam. Respondeo prius quæstionem esse de illo, qui potest implere obligationem suam, si in seculo maneat, non vero potest illam implere, si religionem ingrediatur, vel statim, vel intra breve tempus; et in eo casu dicit hæc sententia teneri ad perdurandum in seculo toto tempore necessario ad implendum illud debitum, etiamsi diuturnum sit. Et in hoc constituit differentiam inter debitum reale et personale; quia propter illud non obligatur quis longo tempore in seculo commorari, etiamsi in illo possit reale debitum solvere; quod secus est in personali. Et hoc confirmant exempla de servo, de conjugato, et de filio, quæ tamen non procedunt contra priorem partem, quia istarum personarum debita personalia sunt, et non tantum realia.

9. *Difficultas est in hac ultima assertione tuenda.* — Verumtamen hæc posterior pars, in hac generalitate, et sine limitatione accepta, difficultatem habet. Primo, quia si quis promisit servire alicui per aliquot annos, vel docere, seu legere, etc., etiam cum juramen-

to, potest nihilominus religionem ingredi, ut fatentur omnes auctores, etiam citati in primo puncto, et tamen illud debitum personale est, cum sit ad propriam actionem, et per propriam obligationem ipsius personæ. Idemque est ex sententia eorumdem auctorum, si promisit aliquam pecuniæ quantitatem; nam si statim non est solvenda, non tenetur expectare aut quærere unde solvat, et tamen illud debitum, ex parte rei promissæ licet videatur reale, in se potius est personale, quia immediate contractum est per obligationem personæ; et certe si illud reale reputatur ratione materiæ, cum id iudicium sit quoad rem præsentem de promissione officii, seu actionis personalis, et de promissione pecuniæ, in universum erit eadem ratio, idemque iudicium de obligatione personali ac reali, atque ita ruit prædicta distinctio. Ratio autem generalis quoad actiones personales reddi potest, quia in omni humana promissione intelligitur subintellecta conditio, seu exceptio melioris frugis; etenim si in ipso matrimonio rato, quod est maximum vinculum, quod ex humano pacto nasci potest, talis conditio subintelligitur, multo magis videtur in quocumque alio pacto humano intelligenda; unde etiam promissio matrimonii per sponsalia jurata illam includit; nec tenetur quis in rigore prius matrimonium contrahere, quam religionem ingrediatur, ut in superioribus diximus; ubi etiam respondimus ad c. *Commissum*, quod Navar. citat, non loqui de rigore præcepti, sed de consilio, et non in universum, nec per se, sed aliquando ad vitandum scandalum. Idem ergo erit de quocumque alia simili promissione propriæ personæ ad aliquod obsequium et munus.

10. *Tertia opinio asserit debitorem posse licite ingredi religionem, quando sine longa mora non potest solvere debitum, quodcumque illud sit.* — Propter hæc est tertia sententia, quæ non admittit distinctionem datam in secunda opinione, asseritque in universum contra primam, debitorem, qui non potest sine longa mora in seculo satisfacere creditori suo, posse tuta conscientia ingredi religionem, prætermisso tali debito, sive sit debitum pecuniæ, sive personalis obsequii vel actionis; et sive sit debitum contractum ex re accepta, ut in mutuo, sive ex promissione spontanea, etiam cum obligatione justitiæ; nam vix potest inter hæc omnia rationabilis assignari differentia. Præter rationes autem proxime insinuatæ, potest hic addi alia, quia

nemo obligatur ad restituendum, seu solvendum humanum debitum cum notabili detrimento sui, et ita nemo cogitur mendicare, aut notabiliter cadere a suo statu, ut solvat debitum; nec etiam implere promissum cum notabili infamia sua. Et ita non recte æquiparantur, quoad præsens attinet, non furari et restituere alienum; nam illud prius est pure negativum, cujus oppositum est intrinsece malum, ita ut nunquam liceat, nisi ubi acceptio rei alienæ desinat esse furtum, ut in extrema necessitate. At vero secundum, quæ parte affirmativum est, non pro semper obligat, sed propter varias causas licet interdum non solvere debita; una autem ex præcipuis est, quando id fieri non potest sine magno detrimento creditoris, ut exemplis declaratum est. Sed differre ingressum religionis per multum tempus, est maximum detrimentum, quia est in bonis maximi momenti, et præsertim quia cum tali dilatione ordinarie est conjunctum periculum, et peccandi sæpius mortaliter, et desistendi omnino a proposito ingrediendi religionem; non ergo tenetur cum tanto detrimento debitum solvere, vel promissum implere. Et in hanc sententiam inclinant magis Canonistæ in illo titulo de Obligationibus ad rat., nam revera nihil distinguunt de debito pecuniæ, vel personali ad alias actiones, ut patet ex Panorm. ibi, n. 8, citans ibi Innoc., et Hostiens., et Archidiaconum, in cap. *Præterea*, § 1 d., et Speculatorem, de Statu monach., § 1, vers. vigesimo nono.

11. *Proponuntur difficultates contra hanc opinionem.* — Verumtamen hæc sententia ita etiam generatim sumpta non caret scrupulo et difficultate, quia videtur nimiam licentiam concedere omnibus debitoribus. Nam si illud principium universaliter verum est, scilicet, in omnibus pactis humanis, per quæ homo obligatur ad aliquid, subintelligi exceptionem libertatis transeundi ad religionem, sequeretur etiam servum posse ingredi religionem invito domino; quamvis enim ipse se in servum vendidisset, conditio illa subintelligenda fuisset, quia illud est quoddam humanum pactum. Item quamvis aliquis recepisset anticipatum stipendium pro munere, ad quod exercendum se obligavit, posset, non obstante illo debito, ingredi religionem, etiam non restituto stipendio, si non posset, nec impleto munere, si diu expectare oporteret. Consequens autem videtur valde alienum a justitiæ æquitate. Præterea principium illud nec ex jure habetur, nec sufficienti ratione con-

vincitur; quomodo ergo possumus tanta facilitate hanc licentiam dare contra justitiæ obligationem? Præterea periculum illud, vel magnum detrimentum, quod allegatur ex parte debitoris, ut excusetur a solutione debiti propter ingressum religionis, non est morale, nec videtur admittendum in hac materia; alias idem posset allegare filius respectu patris, et conjux respectu conjugis, et servus respectu domini, et obligatus ad ratiocinia respectu creditoris. Illud ergo detrimentum non est in bonis necessariis, imo neque necessario infert nocumentum; nam si quis velit diligentem industriam adhibere, potest detrimentum illud bonis operibus compensare, aut vitare; periculum autem, si commune et ordinarium sit, non sufficit ad excusationem; si autem sit extraordinarium, est valde accidentarium, et non est propter illud constituenda regula generalis, sed potius illa futura esset quædam exceptio a generali regula posita, sicut diximus de obligatione filii ad parentes.

12. *Resolutio vera est, priorem opinionem esse præferendam, cum debita tamen moderatione.* — Omnibus ergo attente consideratis, quamvis hæc posterior opinio pia sit, prima tamen in rigore juris videtur vera, si tamen cum debito moderamine iudicio viri prudentis accipiatur; hæc est enim una ex præcipuis difficultatibus hujus puncti, quia non potest ulla generalis regula dari, quæ non plures patiatur exceptiones, ut patet ex prædictis auctoribus. Considerando nihilominus id quod est per se, videtur pro regula statuendum, ut debitum justitiæ solvatur, si moraliter potest, priusquam per ingressum religionis homo fiat inhabilis ad illud solvendum. Quod etiam in debito pecuniæ verum habet, quia hoc debitum in conscientia etiam cadit in ipsam personam; unde si non possit statim solvere, tenetur quam primum possit; et licet actu non habeat, si habet in spe, vel potentia proxima, tenetur suam industriam adhibere, ut solvat, nec tunc satisfaceret cedere bonis, quæ in præsentem habet, quia esset fraudulenta illa honorum cessio, ut recte dixit Navar. supra. Hoc autem ita moderandum est, ut necesse sit spem illam solvendi debitum, esse moraliter certam, nam propter spem dubiam non debet quis obligari cum tanto onere. Oportet etiam ut non cogatur quis vel illis negotiationibus insistere, quæ de se implicent ad peccatum, ut sunt mercaturæ, et similia, præsertim si persona sit ex-

perta periculum in eo lucrandi genere. Nec etiam cogenda est ad petendum vel mendicandum ut solvat, nec ad exercendas viliores actiones, et indecentes suo statui. Unde si aliter non posset solvere, censeretur simpliciter impotens; si tamen aliunde sit certa spes solvendi ordinaria industria, et decenti ac honesta actione, non video cur propter solam temporis dilationem admittenda sit excusatio, per se loquendo, quod ideo addo, quia si interveniat speciale periculum propriæ animæ, ratione illius excusabitur, ut supra de filio dictum est.

13. Hoc autem maxime locum habet, quando obligatio nascitur ex jure proprio et intrinseco alterius, vel ratione rei ab illo acceptæ, vel ratione damni eidem illati; nam si oriatur ex sola promissione, mitius interpretanda est obligatio, nam cum oriatur ex voluntate promittentis, non videtur esse intentionis suæ se obligare cum tanto rigore et discrimine; imo raro aut nunquam obligatur quis ex vi promissionis ad lucrandum unde illam solvat, nisi in ipsa promissione hoc fuerit expressum. Atque hinc etiam in aliis debitis et obligationibus ad aliquas actiones attendendum imprimis videtur, an obligatio adhuc permaneat in vi promissionis, vel jam transierit in transactionem, seu translationem domini cum traditione, ut contingit in servitute, nam in hoc posteriori casu jam non potest res aliena usurpari; in priori autem adhuc datur locus retrocedendi ex justa causa, vel mutatione denuo insurgente. Et ideo tunc considerandum est, an non implere pactum sit notabile detrimentum alterius, nam si non sit, non erit rationabiliter invitatus, ideoque poterit alius religionem ingredi. Sæpe autem nocumentum hoc est parvi momenti, quia cum obligatio sit mutua et æqualis, altero non implente, alius etiam obligatione liberatur; et frequentius contingit non deesse alium, qui actionem illam possit implere. Quando autem hoc contigerit, etiam is, qui obligatus erat, satisfaciet implendo per alium, ut ipse possit religionem ingredi, et creditor tenebitur vel id acceptare, vel alteri libertatem concedere, ut si velit, religionem ingrediatur. Et juxta hæc ferendum est iudicium in similibus casibus. Fundamenta etiam omnium opinionum hoc modo facile conciliantur et dissolvuntur. Nam argumenta primæ sententiæ mihi probant, per se loquendo, generalem regulam servandam esse, ut obligatio justitiæ prius impleatur, expectando necessa-

rium tempus, etiam diuturnum, si sit certa spes solvendi. Aliarum vero opinionum argumenta solum probant per accidens contingere posse, ut hæc obligatio cesset, vel quod non sit tanti momenti, ut propter illam expectandum sit tanto tempore cum magno dispendio, ita ut creditor rationabiliter non possit resistere, seu esse invitatus, ad quod discernendum in particulari dicimus iudicium prudentis viri esse necessarium. Ad quid vero teneatur debitor, si vel licite vel illicite professionem faciat, vel religio ratione illius, tractabimus infra post sequentem disputationem.

14. *Superest dicendum quid hac in materia jus novum disposuerit.* — Hactenus exposui quid ex natura rei vel jure antiquo in hoc puncto dicendum sit, nunc explicandum est breviter jus novum, quod additum est a Sixto V, in constitutione contra illegitimos, criminosos, et reddendis rationibus obnoxios ad aliquam religionem transire volentes. De cujus prima parte, quæ ad illegitimos spectat, nihil in præsentem dicendum est, tum quia ad punctum, quod nunc tractamus, non pertinet; tum etiam quia constitutio illa quoad hanc partem revocata est, et ad terminos juris communis redacta.

15. *Exponitur constitutio Sixti V.* — Secunda vero pars de criminoso magis concernit præsentem quæstionem, nam criminosus ratione delicti est debitor, et obnoxius poenæ. Hos ergo criminosos vel suspectos de crimine ad religionem perpetuo inhabiles declaravit Sixtus, et si temere admittantur, tam susceptionem habitus quam professionem nullam declarat, ac propterea licere quibuscumque iudicibus contra eos procedere, etc. Qui autem criminosorum nomine comprehendantur, illis verbis declarat, dum ait, non esse aliquos adultos viros majores 16 annis in aliquam religionem recipiendos, nisi post factam diligentem inquisitionem de eorum vita anteacta: *Ex accurata informatione, et fide digna relatione compertum et exploratum sit, eos neque aliquorum criminum, qualia sunt homicidia, furta, latrocinia, vel alia similia et graviora, reos vel suspectos existere, ut propterea damnati sint, aut ne damnentur formident.* In declaratione vero quam idem Pontifex circa priorem constitutionem fecit, hæc verba ait: *Contra criminosos vero, quorum professio eadem constitutione nostra irrita declaratur, ac propterea iudicibus et curiis secularibus procedendi facultas conceditur, tunc demum id locum habere volumus, et non aliter,*